

ירושלים¹

רמב"ם הלכות בית הבחירה ריש פרק ב' :

המזבח מקומו מכוון ביותר, ואין משנין אותו ממקומו לעולם, שנאמר 'זה מזבח לעולה לישראל'. ובמקדש נעקד יצחק אבינו שנאמר 'ולך לך אל ארץ המוריה'... ומסורת ביד הכל שהמקום שבנה בו דוד ושלמה המזבח בגורן ארונה הוא המקום שבנה בו אברהם המזבח ועקד עליו יצחק, והוא המקום שבנה בו נח כשיצא מן התיבה, והוא המזבח שהקריב עליו קין והבל, ובו הקריב אדם הראשון קרבן כשנברא...

מקום המקדש בירושלים, מקודש מאז ומתמיד, מדורי דורות. בין השאר קין והבל הקריבו שם את קרבנם. המדרש מספר שהמריבה ביניהם בעצם היתה על מקום המקדש. **בראשית רבה** כ"ב, ז':

ויאמר קין אל הבל אחיו, ויהי בהיותם בשדה...! על מה היו מדיינין? ... זה אומר בתחומי בית המקדש נבנה, וזה אומר בתחומי בית המקדש נבנה... ומתוך כך יוקם קין אל הבל אחיו וגו'.

אגב, בהמשך המדרש מובאת דעה נוספת :

על מה היו מדיינין? אמר רבי הונא : תאומה יתירה נולדה עם הבל, זה אומר אני נוטלה שאני בכור, וזה אומר אני נוטלה שנוטלה עימי, ומתוך כך יוקם קין...!

המדרש מלמד אותנו, שכמו אצל קין והבל, כך לדורות. כל מריבה יכולה להיות או בגלל ירושלים, בגלל דברים שברומו של עולם, או בגלל דברים חסרי חשיבות, בגלל עריות, וכד'. ולפעמים מריבה יכולה להיות בגלל שני הדברים יחד.

על כל פנים, כאמור, ירושלים מקודשת מאז ומתמיד, כבר מימי אדם הראשון, קין והבל. וקדושת ירושלים תישאר לתמיד. הלכות בית הבחירה, סוף פרק ו' :

לפיכך מקריבין הקרבנות כולן, אף על פי שאין שם בית בנוי, ואוכלין קדשי קדשים בכל העזרה אף על פי שהיא חריבה ואינה מוקפת במחיצה, ואוכלין קדשים קלים ומעשר שני בכל ירושלים אף על פי שאין שם חומות, שהקדושה ראשונה קדשה לשעתה וקדשה לעתיד לבוא. ולמה אני אומר במקדש וירושלים קדושה ראשונה קדשה לעתיד לבוא, ובקדושת שאר ארץ ישראל לא קדשה לעתיד לבוא? לפי שקדושת המקדש וירושלים מפני השכינה, ושכינה אינה בטלה, והרי הוא אומר 'השמותי את מקדשיכם', ואמרו חכמים אע"פ ששומיין בקדושתן הן עומדים...

קדושת ירושלים היא נצחית. מאז ומעולם, ולתמיד. והסיבה לכך היא, בגלל שקדושת ירושלים היא מעל מגבלות הזמן. וכך מוכח מהעובדה שבשר הקודשים לא הסריח בבית המקדש (אבות פרק ה') – בגלל שקדושת ירושלים היא מעל הזמן, אף שעבר זמן והבשר צריך להסריח, כאילו לא עבר זמן. (וכן קדושת ירושלים היא מעל מגבלות מקום, ולכן לא אמר אדם צר לי המקום שאלין בירושלים, ועומדים צופים ומשתחווים רווחים, והארון לא תפס מקום.)

1. שיעור זה הועבר לנו פעמיים (ומטבע הדברים, בכל פעם התוספו דברים שלא נאמרו בשיעור השני): פעם אחת בימי בין המצרים, ופעם אחת בסמוך לכ"ח באייר, יום שחרור ירושלים

הראב"ד שם חולק על הרמב"ם:

אמר אברהם: סברת עצמו היא זו, ולא ידעתי מאין לו. ובכמה מקומות במשנה 'אם אין מקדש – ירקב', ובגמרא אמרו דנפול מחיצות. אלמא למ"ד קדושה ראשונה לא קדשה לעתיד לבא לא חילק בין מקדש לירושלים לשאר ארץ ישראל, ולא עוד אלא שאני אומר שאפילו לרבי יוסי דאמר קדושה שנייה קדשה לעתיד לבא, לא אמר אלא לשאר ארץ ישראל, אבל לירושלים ולמקדש לא אמר, לפי שהיה יודע עזרא שהמקדש וירושלים עתידים להשתנות ולהתקדש קידוש אחר עולמי בכבוד ה' לעולם. כך נגכה לי מסוד ה' ליראיו.

לפי הראב"ד עתידה ירושלים להתקדש קדושה עולמית ניצחית, אך קדושה זו פסכה באופן זמני. ומסיים הראב"ד:

לפיכך הנכנס עתה שם אין בו כרת.

ואמנם אף לפי הראב"ד, לא ברור האם כוונתו שמותר לכתחילה להיכנס למקום המקדש, ואין שם כלל קדושה. יתכן שאף לפי הראב"ד, נשארה שם קדושה ברמה מסויימת, ואסור להיכנס לשם, אך בדיעבד 'הנכנס שם עתה, אין בו כרת'.

על כל פנים, הקדושה הנצחית הזו של ירושלים מאז ולתמיד, מראה על חשיבותה של ירושלים, ועל חשיבותה ההתיישבות בירושלים.

כניסה להר הבית בזמן הזה

המאירי מבין שלפי הראב"ד מותר לכתחילה להיכנס למקום המקדש בזמן הזה. המאירי בשבועות ט"ז מביא את שיטת הראב"ד, וזה לשונו:

וגדולי המפרשים כתבו בהגהותיהם שאף בקדושה שניה לא נאמרה אלא לשאר ארץ ישראל, אבל ירושלים ומקדש יודע היה עזרא שעתידין להשתנות ולהתקדש בכבוד עולמי, והנכנס עכשיו לשם אין בו כרת. והמנהג פשוט ליכנס שם, לפי מה ששמענו...

יש שרצו להגיה במאירי, "והמנהג פשוט שלא ליכנס שם", אבל במאירי כתוב בפירוש "המנהג פשוט ליכנס לשם!"

אתם יודעים שאני מתיר לעלות להר הבית. מי שיודע על עצמו שהוא טהור, טבל, מותר להיכנס לשטח שהוא מחנה ליה, השטח הסמוך לכותל. (במחנה ליה מותר לטמא מת להיכנס, ואפילו למת עצמו, שנאמר "ויקח משה את עצמות יוסף עימו" - עימו במחיצתו, במחנה ליה). אני מתיר, והתנועות שמעודדות עליה להר הבית אכן אומרות זאת בין השאר בשמי. ורק לנשיא אמרתי שיש לאסור.

אני עצמי רציתי פעם לעלות להר הבית, כשהייתי בירושלים, בתשעה באב. טבלתי מערב תשעה באב, נעלתי נעליים, שאינם מעור, כמובן, ובאתי לעלות, ולא נתנו לי.

רצו להתחייב אותי על כרוז האוסר עלייה להר הבית, אך לא הסכמתי. הם רצו שלא יעלו מתוך החשש שיעלו אנשים שלא בטהרה. אמרתי שאם ינסחו זאת כך, שקוראים לא לעלות מחשש

שיעלו שלא בטהרה וכד', אני מוכן לחתום, אך לאסור כאיסור גורף - זה לא אמת. היו צריכים לנסח זאת אחרת. עתה יש שלא מדברים איתי בגלל שלא הסכמתי לחתום, אך מה לעשות? זו האמת!²

הקרבת קרבנות בזמן הזה

הסיבה שאיננו יכולים להקריב שם קרבנות, כיון שאיננו יודעים בדיוק את מקום המזבח, וזה מעכב (רמב"ם בית הבחירה ב', ד'), זה המעכב היחיד³. (ולכן כשעלו מן הגולה, עלה עמהם נביא להעיד על מקום המזבח⁴, כי מקום המזבח מעכב). קרבנות שלא צריך בשבילהם דוקא את מקום המזבח, לכאורה אנו יכולים להקריב. לכן, קרבן פסח לכאורה אנו יכולים להקריב. יש פטור בגלל דרך רחוקה. במקום קרוב לכאורה אין פטור. לכן יש שנהירו לא ללכת לירושלים, או לפחות לא ללכת לכותל המערבי, בערב פסח. היו מירושלים שיצאו במיוחד מירושלים בערב פסח. אך מעיקר הדין, אין בכך צורך, כפי שיתבאר:

הרב קאלישר רצה לחדש את הקרבת הקרבנות, וטען שמצוה גדולה על כל אחד להשתדל להקריב קרבנות אף בזמן הזה, "מקריבים אף על פי שאין בית"⁵.

הדין הזה, שמקריבים אף על פי שאין בית, לא נובע דוקא מקדושתה של ירושלים. כלומר, אפילו למי"ד שקדושת ירושלים לא קדשה לעתיד לבוא, חל דין זה ש"מקריבים אף על פי שאין בית". ולכן הרמב"ם בפרק ב' מהלכות בית הבחירה (הלכה ג'), מביא דין זה שמקריבין אף על פי שאין בית, ורק בפרק ו' הוא מדבר על כך, שקדושת ירושלים לא בטלה (לשונו הבאה לעיל). ולכן רק בפרק ו' הראב"ד חולק, ואילו בפרק ב' הוא לא חולק. הדין בפרק ב', שמקריבין אף על פי שאין בית, הוא לכולי עלמא, גם לשיטת הראב"ד.

הכפתור ופרח מספר שרבי יחיאל מפריז רצה להקריב קרבנות! הכפתור ופרח אומר שהוא, הכפתור ופרח, כל כך נפעם מהענין, עד כדי כך ש"נאלם" ולא בירר על ענין ההקרבה בזמן הזה.⁶

בעל הערוך לנר, בשו"ת שלו "**בנין ציון**" (בתשובה הראשונה בשו"ת בנין ציון), וכן פוסקים אחרים, התווכחו עם הרב קאלישר. הוכיחו כנגדו מהפסוק "והשימותי את מקדשכם, ולא אריח את ריח ניתוחכם" – אמנם הקדושה נשארה לאחר שהמקדש חרב, ולכן המקום השומם והחרב עדיין נקרא "מקדשכם", אך אף על פי כן, אין קרבנות ללא מקדש. ומה שאמרו "מקריבים אף על פי שאין בית", צריך לומר שמתניחם לקרבן פסח. ועוד אמרו שמקריבים הכוונה רשות, אך לא חובה (חינוך, שאילתות). וכן מה שמסופר על ר' יחיאל מפריז, שרצה להקריב קרבנות, הסבירו שהכוונה לקרבן פסח.

הרמב"ם בהלכות בית הבחירה, תחילת פרק שני, כותב: "המזבח מקומו מכוון ביותר, ואין משנין אותו ממקומו לעולם..." (לעיל בתחילת שיעור זה הובא המשך לשונו של הרמב"ם). משמע שמקום המזבח הוא

2. את דבריו בענין עליה להר הבית אמר לנו הרב בכמה הזדמנויות, בין השאר גם בדבריו שנשא בישיבה, כשיזכנו והגיע להכנסת ספר תורה שנערכה בישיבה, ובעוד כמה הזדמנויות. ונראה שעמדתו ברורה וידועה. אמנם היתה גם פעם אחת ששאלנו אותו על כך וענה: "הרבנות אסרה", ולא הוסיף.
3. ראה בשיעור לפרשת פרה, שם הסביר הרב, מדוע דברים אחרים, שלכאורה היו יכולים לעכב את הקרבת הקרבנות, אינם מעכבים.
4. זבחים ס"ב.

5. עדויות ח', ו': אמר רבי יהושע: שמעתי שמקריבין אף על פי שאין בית.
וכן זבחים ס"ב: שלושה נביאים עלו עמהם מן הגולה: אחד שהעיד להם על המזבח, ואחד שהעיד להם שמקריבין אף על פי שאין בית.

6. כפתור ופרח פרק ו': רבינו יחיאל דפריש ז"ל אמר לבוא לירושלים, והוא בשנת שבע עשרה לאלף השישי, ושיקריב קרבנות בזמן הזה. ואני... לא שאלתי מה נעשה מטומאתינו, ואנה הכתן המיוחס... (ובהמשך שם: ...נוכרתי הלכה שאין לחוש על הטומאה...)

לעיכובא. לעומת זאת בסוף אותו פרק, כותב הרמב"ם להיפך לכאורה: "מזבח... מדת ארכו ומדת רחבו ומדת קומתו אינו מעכבין..."⁷, משמע שהמזבח כן "סובל" שינויים. ולכאורה סתירה.

וכדי לתרץ צריך לומר שלכתחילה לא משנים כלל את המזבח ואת מקומו, אך בדיעבד שינויים קלים אינם לעיכובא.

על פי זה ניתן לבאר את מחלוקת האחרונים בענין קרבנות בזמן הזה, ולומר שהם חולקים האם בזמן הזה שאיננו יכולים לקיים את הלכתחילה, כיון שאיננו יודעים את מקום המזבח, האם נקיים את הדיעבד, או שעדיף שלא נקיים כלל. הרב קאלישר סבר שעדיף שנקיים לפחות את הדיעבד, ואילו החולקים עליו סברו שעדיף שלא נקיים כלל. (אם כי אף לשיטתם יתכן שקרבן פסח ניתן להקריב.)

בדבריו בתחילת פרק ב', כאשר הוא אומר שמקום המזבח מכוון ביותר, הרמב"ם מאריך מאד בהיסטוריה של מקום המזבח (לשונו הובאה בתחילת שיעור זה). האריכות נראית לכאורה מיותרת. נראה שבכך הרמב"ם רוצה לרמוז שאין משנים את מקום המזבח בכל מקרה, אף אם איננו יודעים בוודאות את מקומו. אף אם לא יכולים לקיים את הלכתחילה, לא עושים את הדיעבד. ובכך בעצם יש לנו הכרעה של הרמב"ם במחלוקת האחרונים הנ"ל, כדעת החולקים על הרב קאלישר!

ונראה שכפי שהאחרונים חלקו בכך, והתווכחו על כך, כך כבר בתקופת הראשונים היו בענין דעות שונות וויכוחים הלכתיים. ולכן הרמב"ם טרח להאריך, להדגיש שבכל מקרה לא משנים את מקום המזבח, להוציא מדעת האומרים, עוד בימיו, שאף בזמן הזה נקריב קרבנות, אף אם לא נוכל לכוון בדיוק למקום המזבח.

ולכן הלכה למעשה, איננו יכולים להקריב קרבנות בזמן הזה. ונראה לומר, על פי הרמב"ם, שמקום המזבח הוא גורם מעכב לכל הקרבנות, ואף לכאלו שלא מקריבים ממש על גבי המזבח! וממילא אין חילוק בין קרבן פסח לשאר הקרבנות. אם יודעים את מקום המזבח – אפשר להקריב את כל הקרבנות, אם אין יודעים את מקום המזבח – אי אפשר להקריב את כל הקרבנות. ולכן מעיקר הדין, אין חובה "לברוח" מירושלים בערב פסח או כד.⁷

במוסף של ראש חודש אנו אומרים: "**מזבח חדש בציון תכין**, ועולת ראש חודש נעלה עליו, ושעירי עיזים נעשה ברצון", ורק אחר כך "**ובעבודת בית המקדש נשמח כולנו**..."⁸. משמע שקרבנות מקריבים עוד לפני שיש את בית המקדש, מקריבים אף על פי שאין בית.⁸

למה אנו אומרים זאת רק במוסף של ראש חודש? למה לא בשבתות וחגים? ואפילו בשבת ראש חודש לא אומרים זאת, מדוע? בגלל ש"מקריבים אף על פי שאין להם בית" זה רק רשות ולא חובה, כדלעיל, וכיון שזה רק רשות ולא חובה, זה לא דוחה שבת וחג! ולכן תאור זה נכון בעיקר בראש חודש!

7. לסיכום יש כאן שלוש דעות: דעת הרב קאלישר שמקום המזבח לא מעכב, דעה שמקום המזבח מעכב אך קרבן פסח ניתן להקריב, ודעת הרב שמקום המזבח מעכב אף לענין קרבן פסח.

8. בן הרש"ש, הרב מתתיהו שטראשון, בגהותיו לכבא בתרא דף ג' עמוד ב': ובשכבר הימים אמרתי, שאולי מה שכתוב בנוסח התפילה למוסף ראש חודש, 'מזבח חדש בציון תכין', ועולת ראש חודש נעלה עליו, ושעירי עיזים נעשה ברצון, ובעבודת בית המקדש נשמח כולנו', הכוונה שתיכף בבוא הגאולה במהרה בימינו נבנה לראשונה את המזבח ונעלה עולות וזבחים, ואחרי זה נתעסק בבנין המקדש, ומה שכתוב בעבודת בית המקדש הכונה בעבודת הבנין, וכמו שהיה בבית שני שהתחילו להקריב קרבנות משבאו שם בימי כורש, והיכל ה' לא יוסד עד כ"ב שנה אחרי זה, בשנת שש לדריוש הראשון.

ציון וירושלים

יומא ע"ז-ע"ח:

תנן ראב"י אומר: מים מפכין עתידין להיות יוצאין מתחת מפתן הבית. מכאן ואילך היה מתגבר ועולה עד שמגיע לפתח בית דוד, כיון שמגיע לפתח בית דוד נעשה כנחל שוטף...

רש"י:

לפתח בית דוד – היא ציון, חוץ לירושלים.

משמע שציון זה חוץ לירושלים. ציון זה עיר העליונה, עיר המלוכה.

הרוגוזיבובר, שהיה ידוע בחריפותו, היה צוחק על ה"ציוינים", שהם כשמים כן הם, נתפסו רק לציון, החלק החיצוני של ירושלים, שהוא בעצם מחוץ לירושלים, ושכחו את העיקר, את ירושלים עצמה. הם נתפסו רק לחיצוניות, ולא לפנימיות. עלינו מוטלת החובה להעמיק ולהגיע לרבדים הפנימיים, הקדושים, שמתבטאים בירושלים, ולא רק לציון.

מעשר שני בירושלים

מי שגר בעיר העתיקה של ירושלים, בשנים ראשון, שני, רביעי, וחמישי, הוא בעיקרון אסור לפדות מעשר שני. לכן היו נוהגים לטמא את המעשר שני, ואז לפדות אותו. היו מרטיבים את הידים במים, ומכך מרטיבים את הפירות במים, ואז מותרים לפדות אותם.

אנשי ירושלים

מי הם אנשי ירושלים? נספר לכם קצת על הירושלמים:

היה משהו שהיה תמיד מקדש בשבת על לחם, ולא על יין. מדוע? בגלל שבאו אליו פעם לבקש צדקה, וענה שאין לו מה לתת. אחר כך נזכר שיש לו מה לתת, קרא אחריהם לחזור, ומה נתן להם? את מעט היין שיש לו לקדש. ובמקום לקדש על היין, קידש על החלות. ולאחר ש"גילה" את היין שיכול לתת לצדקה, המשיך כך באופן קבוע, וקידש בכל שבת על החלות!

בירושלים תמיד לירה זה תשעים אגורות. אם אנשים היו צריכים לקבל לירה, הם הרגישו כאילו הם קיבלו תשעים אגורות, כי מיד לקחו בחשבון את המעשר שצריכים לתת.

מנין היה שופר בשחרור ירושלים?

השופר שתקעו בו על הר הבית, לאחר שחרור ירושלים והר הבית, היה השופר של אבא שלי. הרב גורן היה שם ותקע בשופר. את השופר לקחו מאבא שלי!⁹

9. מסופר גם על שופרות אחרים שהגיעו לכותל באותו מעמד, וכראה שהיו יותר משופר אחד.